

zondag 19 februari 2017, Oude Kerk Amsterdam

Gebed voor de nood van de wereld

Gij, zie ons aan in de droefheid van het bestaan
in de wanhoop van het leven,
in de nood van de nacht.

Zie ons aan zoals wij zoeken te leven
in een ander licht.
Maar steeds weer het duister treffen,
de botheid en brutaliteit en het cynisme van alledag.
Maak ons wakker en wek onze zachtheid weer.
Dat wij niet toegeven en ingeven maar iets bewaren wat ons redt:
een woord, een lied, een wending in dat alles.
Iets dat het houdt en waarop wij vertrouwen kunnen.
Als onze nood hoog is,
weten wij toch, hardnekkig en zonder grond, onze redding nabij.
Amen.

Gebed van de Zondag

Heer, onze God,

Zie ons aan zoals wij hier zijn,
samengekomen voor uw aangezicht.
Wie zal precies zeggen waarom
en wat ons naar uw goede huis dreef.

De wereld is vol van meningen en overtuigingen
maar iets doet ons op zoek gaan naar woorden van leven.
Woorden die het houden in ons weerbarstig en weersproken bestaan.

Wees Gij onze God.
Dat wij hier woorden en liederen horen
die de lofzang gaande houden
die hoop en vertrouwen mobiliseren
tegenover alles wat ons verlamt en ontmoedigt.

Amen.

Verkondiging

Gemeente in de Heer Jezus Christus,

Als wij het dan toch gaan hebben over de Bergrede, laten wij dan meteen ook maar doorstomen naar de top: naar het overbekende gebod de vijand lief te hebben. Algemeen en niet onterecht, wordt aangenomen dat dit het christelijke gebod bij uitstek is: het liefhebben van de vijand. Tegelijkertijd beginnen daarmee ook de moeilijkheden. Daarom is het misschien maar goed dat bij uitstek dit vers in de lezing als een motet gezongen werd. Zingenderwijs zou je misschien kunnen geloven wat denkenderwijs nog een hele klus is. Liefde tot je vijand en bidden voor wie jou vervolgt. Is dat niet een al te hoog aangespannen ideaal? En daarom, omdat het zo hoog aangespannen is, onhaalbaar. En omdat het zo onhaalbaar is, een reden voor een christenmens om maar helemaal niet tot uitvoering ervan over te gaan. Tolstoi levert ons ergens in zijn autobiografische werk de anekdote over dat hij samen met een rabbijn de Bergrede van Jezus doorneemt. Bij bijna elke zin weet de rabbijn een joodse parallel ergens in de joodse canon of Talmoed op te noemen. Maar aangekomen bij het gebod tot de liefde tot de vijand zwijgt de rabbijn en vraagt na een tijdje ironisch: 'En? Vervullen de christenen dit gebod? Keren zij de andere wang toe?' Tolstoi kan niet anders dan op zijn beurt beschaamd zwijgen. Want, zo vervolgt hij, 'Ik had geen antwoord, in het bijzonder omdat ik wist dat in die zelfde tijd christenen niet alleen hun andere wang niet toekeerden, maar sloegen op de wang die de joden hen toekeerden'. Een grote, joodse geleerde in onze tijd, Pinchas Lapide, spreekt met milde ironie over 'het vermoedelijk meest geciteerde en minst gepraktiseerde woord van Jezus in het hele nieuwe testament' terwijl een ander, Claude Montefiore, met een vergelijkbare

ironie meent dat joden toch beter af geweest zouden zijn geweest als de christenen het hadden geprobeerd met een vergelijkbare minder absolute en realistische ethiek van Pentateuch, profeten en rabbi's terwijl de bewonderaars van de Bergrede toch steeds menen dat deze superieur is aan de joodse leer. De liefde tot de vijand, zo willen zij maar zeggen, is zoveel dat we ook maar afzien van een beetje vriendelijkheid in het algemeen.

Het zij ons gezegd. Maar dan, denk ik, toch met die aantekening dat de rede op de Berg niet wordt uitgesproken voor een gehoor van christenen. En als het al om christenen gaat, is de gemeente van Matteüs volstrekt onvergelijkbaar met al die treurigheid van later, toen het christendom zich verbond met de macht van de keizer en een politieke en maatschappelijke factor van belang werd. Wij hoeven dat christendom niet te redden. Hoe eerder het vergaat, hoe beter en als de tekenen mij niet bedriegen, is het vandaag met dat christendom ook zo goed als gedaan. De Bergrede van Jezus wordt uitgesproken voor een gehoor van lamelendigen: voor wie nog amper op eigen benen kan staan. Vanuit overal stromen zij samen, vanuit Galilea, Dekapolis, Jeruzalem, Judea en het Overjordaanse. Hun eigen steden en streken zijn hen teveel geworden, te machtig. Zij zoeken deze vreemdsprekende, hij die spreekt van anders en zij laten hem niet gaan. Op hun schouders dragen zij met zich mee wie niet meer lopen kan. Zij die ziek zijn geworden van de kille maan en de koude nacht. Zij die ernstig ontsteld zijn ten aanzien van het leven dat gaat zoals het gaat. Daar kunnen zij niet meer tegen. Daarvan ontvingen zij klap op klap. En Jezus ziet hen. Hij ziet hen één voor één. Niet met de ogen van de ordebewaker die de massa in de gaten moet houden maar als één die zijn ogen niet sluit voor wat zij hebben meegemaakt. *He knows the troubles they have seen.* Hij wel. En hij opent zijn

mond en begint te spreken. Hij spreekt hen zalig. Hij zet hen weer op hun benen.

Want dat is wat hier in de Bergrede gebeurt. Mensen worden op hun benen gezet. Zij worden opnieuw de ruimte van de vrijheid binnengeleid. Zij waren en zij werden door van alles bezet en gevangen gehouden. Zij konden geen kant meer op. Zij lagen reeds op de grond. Maar in en door zijn gelukswoorden worden zij weer opgericht. Kunnen zij weer gaan staan. En zo zijn de directieven van de Bergrede amper ethisch van aard. In die zin dat de Bergrede weer een nieuw moreel systeem, weer een nieuwe moraal zou voorschrijven. Dat moet je deze mensen ook niet aandoen: deze teloorgeganen, bij uitstek vanwege de dikke moraal en een zweterig moralisme. Daar waren zij nu juist het slachtoffer van, deze nuttelozen van de nacht en daarom zochten zij het bij deze vreemde Messias en zijn verbond met bij uitstek het landvolk dat het amper kon bolwerken. Zijn aanwijzingen op de berg zijn dan ook probeersels. Als je al zoveel klappen hebt gekregen, en het is te verwachten dat je er nog veel meer zult krijgen, probeer dan dit eens: keer je andere wang toe! Stel liefde, en geen woede of haat tegenover de woede van de vijand. Probeer het eens op deze wijze! De vijand zal niet ophouden vijand te zijn. We verbeteren er ons leven en de wereld niet mee. Maar als te verwachten valt, dat je toch het onderspit delft, sterker nog, als vaststaat dat je dat al hebt gedaan, doe het dan anders. Doe dan dit! Je kunt terugmeppen. Zeker. Maar te verwachten valt dat de vijand met nog veel groter geweld terug zal slaan. Van de ME win je het nooit. Een veldslag tussen beiden vergeet je snel en de machthebber zal altijd wel winnen. Maar wie is eigenlijk ooit het beeld vergeten van die man en zijn plastic tasje tegenover een tank op het plein van de hemelse vrede in Beijing? Of nog niet zolang geleden, de vrouw in haar zomerjurk tijdens een

Black lives matter demonstratie die stil en sierlijk als een danseres de aanstormende agenten in hun onbeholpen Saulsharnassen weerstond. Eerder dan als directieven zijn de aanwijzingen in de Bergrede op te vatten als grotesken. Als vrolijke provocaties. Als *a sigh of the oppressed* zoals ik het ergens las: de zucht van wie onder ligt. Een zucht die niet onmachtig zal blijken te zijn. Want een teken dat de vijand werkelijk de vijand is, lijkt gelegen in die merkwaardige zin dat het begint met een slag op je rechterwang. Dat veronderstelt een slag met de linkerhand. De onreine hand. Het is dus geen oprisping, een opwelling waarmee in zekere zin nog te leven valt. Maar het is een doelbewuste vernedering. Een uiting van minachting en haat. En de vraag is dus hoe je je verhoudt tegenover een dergelijke woedende wereld die uit is en uit blijft op je vernedering, op jouw ondergang. Op de langzame en systematische ontmenselijking van alles en iedereen.

Want dat is ook nog iets. Al zullen wij niet rouwig zijn om het verdwijnen van eeuwen cultuurchristendom, die onzalige vermenging met de macht. En al helemaal niet om het verdwijnen van dat merkwaardige amalgaam dat joods christelijke traditie heet en waarop politici van verschillende huizen zich vandaag zo graag op beroepen. Wij zijn toch ook niet deze nuttelozen van de nacht, deze *massa perditionis* die nog amper op eigen benen kunnen staan. Wat wij zijn – ja, ik kijk maar even rond – zijn hoogopgeleide, voornamelijk blanke vrouwen en mannen in een al met al redelijk gemoedelijk bestaan. Heeft deze ‘zucht der onderdrukten’, de hartenkreet van wie onder ligt, ook ons nog iets te zeggen? Ik maak daartoe en met schroom in dit hoogcultureel gezelschap, een triviaal uitstapje naar de TV. De acteur Alec Baldwin, die dezer dagen met verve in het satirische programma *Saturday Night Live* week in, week uit president Donald Trump

speelt, vertelde in een interview dat hij eigenlijk een hartgrondige hekel heeft aan deze rol. Hij moet zich constant opwerken tot een soort permanente woede en dat doet hem ook als persoon geen goed. Ik vond dat een boeiende en leerzame opmerking. De woede ligt vandaag hoog opgetast in mens en maatschappij. Het hangt zwaar tegen de hanenbalken van vandaag. En ook wij komen daar moeilijk los van. De woede is besmettelijk. Voordat je het weet, bezig je eenzelfde toon en hanteer je eenzelfde ongedurigheid. Wat de Heer hier voorstelt, is ook voor ons een begaanbare weg. En zo ontstaat een verband met het merkwaardige begin van onze perikoop van vandaag: over de aanwijzing om maar helemaal niet bij iets of iemand te zweren. De mens is door zijn Heer in vrijheid gesteld. Hij is werkelijk vrij, niet gehorig aan enige macht boven of onder hem en daarom moet hij er maar niet op vertrouwen en al helemaal niet bij zweren. De mens is vrij. Hij moet zich nuchter houden aan zijn woord en zich niet overgeven aan welke stemming er ook vandaag maar weer in de lucht hangt. Hij doet er dus al helemaal niet goed aan een partij voor de vrijheid aan te hangen want hij is zelf partij in de vrijheid. Maar hoe doe je dat? Hoe doe je dat zonder niet onmiddellijk zelf weer partij gemaakt te worden door mannen en vrouwen in de politiek die het wel voor jou zullen realiseren. Daar horen wij hier aanwijzingen voor. Het begint er dus mee om niet mee te gaan, om geen partij te worden in de woede. Maar dat tegen te gaan en tegen te staan in een andere modus. Daarmee realiseren wij niet een of ander politiek program of een nieuwe heilsstaat. En nogmaals, de vijand zal ook heus wel de vijand blijven. Maar daarmee leven wij reeds in de vrijheid van het Koninkrijk van God. Dat maakt je in zekere zin onafhankelijk. Werkelijk vrij. Niet ontvankelijk voor de lokroep van woede, de dichtgeknepen ogen en de haat. Want dan hebben ze je. Maar de Heer heeft je. Hij heeft je gehoord en Hij heeft je gezien. Hij heeft zich jouw lot

aangetrokken, je bevrijd en op weg gestuurd. En dat is een wereld van verschil.

In de Naam van de Vader, de Zoon en de Geest:

Tafelgebed: DB I-20, 263vv